

ЦРНОГОРСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЈЕТНОСТИ
ГЛАСНИК ОДЈЕЉЕЊА УМЈЕТНОСТИ, 25, 2007.

ЧЕРНОГОРСКАЯ АКАДЕМИЯ НАУК И ИСКУССТВ
ГЛАСНИК ОТДЕЛЕНИЯ ИСКУССТВ, 25, 2007.

THE MONTENEGRIN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
GLASNIK OF THE DEPARTMENT OF ARTS, 25, 2007.

UDK 821.163.41.09-1 Костић Д.

Жарко ЂУРОВИЋ

ПАТЊА КАО ИЗВОРИШТЕ ОСЈЕЋАЈНОСТИ У ПОЕЗИЈИ ДУШАНА КОСТИЋА

Апстракт: Пјесникова осјећања проистичу из патње. Дата су у веома фреквентном облику, елегично и лирски кристалисано. Посебан удио у формирању „меких” расположења има природа. Све друго поприма карактер отуђености, којој плаћамо скуп данак. Поета у својим пјесмама казује у каквим се видовима отуђење јавља и какве посљедице доноси. Стихови имају призив дубоке резигнираности, која је пјеснику иманентна још од младићких година. Са годинама резигнираност се увећава, што се види по постхумно објављеној збирци поезије „Како ће се ово звати”.

Кључне ријечи: Самоћа, природа, резигнација, лиричност, субјект, пролазност.

Пишући о Душану Костићу, поводом десетогодишњице његове смрти, двоумио сам се како то да учиним. Да ли да дам укупан портрет овог писца који се потврдио у више жанрова – поезији, прози за младе и путопису или да се критички осврнем на оно што је остало иза његовог живота: пјесничкој заоставштини обједињеној у збирци „Како ће се ово звати”, која је објављена убрзо после ауторове смрти. Одлучио сам да пажњу усредсредим на наведену збирку, увјерен да је она нека врста рекапитулација или боље рећи личне невјерице у друштвена дешавања и њене непојамне стрмнине и понорја.

Како је поета био благе и меланхоличне душе, није могао да размине ову циклично насталу појаву која је равна удесу. А удес, сами знамо, прираста за пјесников дух јаче од сваке друге постулације.

Живот је сам по себи удесност, а идеали пилуле да се она ублажи, или одагна, ако се може. Данте је примјер да ни божја мистрија не може да поравна неравнине живота. Биће је премрежено страхом и патњом. Оно је одувијек заточено пресеком трагичних линија. Ствараоци их само помјерају из лежишта, не би ли тиме освојили привид неког срећнијег исходишта и то уткали у вокацијски акорд. Филозоф и естетичар Сретен Марић истиче да човјек својим неспокојством плаћа своју слободу и своју мисао. Нespoкојство највише исклијава у самоћи, иако многи мисле да се њоме укида врлина општења. Од искона је човјеку дата самоћа. Писац је саопштава путем ријечи које су њен смислени орган. Може се и друкчије тумачити феномен самоће. Они које је мистика узела под своје, сматрају да екстаза не трпи ријечи. Она се обogaђује ћутањем. Егзистенцијалистичка филозофија добрим дијелом је окренута феноменима ћутања и самоће, држећи се гледишта да је живот неисказив. Па и такво стање тражи ослонце у ријечи. Држим до гледишта да нема мисли без ријечи.

Костићева самоћа, у коју је изгнан окрутношћу збиље, оплодиле су ријечи лирске тоналности. Самоћа је вид одбране од животне отуђености, која би да потре снове и душу. Кажимо да пјесниково неспокојство није романтичарског типа. Оно детектује прекор као модерну лирску супстанцију. Ненаметљиво у маниру аутентичног исказа. Пјесник добро зна да његов изказ твори нијанса. И збиља, ова збирка сва је у знаку доживљајног спонтанитета и нијансиране сликовитости. Нимало јој не смета што је обузета песимизмом. Хелдерлин у *Хипериону* истиче да дух човјека спасава од очајања. Ствараочев дух у песимизму осјећа и извјесно сладострашће. Оно се може потврдити и као виталитет живота. Софокле је био песимиста, али није се одрицао сласти живота ни у дубокој старости.

Једна слика у природи, одсјај сунца у круни цвијета, знало је Костића да препороди. Да му удахне чаролију узбудљивог тренутка из природе. Морско приобаље, са драперијама зеленила, брзо насели душу. Њоме се одагна призор црне слутње. Шта је живот него смјена контрастних слика – тамних и проведених. Костић је био у дослуху са једнима и другима. Па ипак, тамнина је преовлађујућа. Више је разлога за то. Апострофирамо најважнији: тамнина преферира дубини као исконској датости.

Критичари који су писали о Костићевој поезији истицали су њен сјетни тон. Чак и у пјесмама о љубави сјета се јавља као рефлекс пјесникове природе. Међутим, у овој збирци сјета добија својство које

еманира гласном крику. И њега је визија посвојила као доживљајни редукт. Просто га ишчупала из властите нутрине и подарила нам га у лирски дестилисаном облику. Дала му својство памтљивог опчина.

Како се живот одиграва упоредо са дјелом, обједињује их визија, дајући им семантички обол. При томе се не размињује ни фрустрација ни револт. Аутор их је ферментирао пуноћом лирског излива. То је тешко постићи у пјесмама критичког усмјерења. Маркиране појаве садрже вид кобне спознаје и емотивне превласти, моделованих по систему градацијских скала. Друга наглашенија од прве, трећа од друге. То све говори о особеној луцидности њиховог творитеља. Богатство интуиције диктира ту условност. Она је клијајуће нарави кад су у питању чулне и њој сличне индикације. Често имају и одјеке вапаја. Без изгледа на примир и спас. Њих су сатвориле демонске силе. Препознајемо их у више обличја.

Да то ближе појаснимо. У основи је пјесникове тежње да идентификујући лични свијет, идентификује и општу стварност. На тај начин остварује се њихово међусобно огледање и потреба да се нагласи катарзично својство живота, пошто оно, у дифузности својих мијена, најдубље прониче тамо гдје се сусрећу биће и свијет.

Костићева поезија одувјек је била у знаку тога сусрета. Нећу рећи да је увијек била у фази пуне зрелости, али се упућивала ка њој, нарочито у оним збиркама које су биле резигнацијски интониране. Као посљедњи лук њеног високог домета и зрелости је наведена збирка. Она је свој лирски склоп и енергетске набоје управо усмјерила ка катарзичном полу, гдје се путем уобразиље кобично стање узима као доминантни предложак. Незадовољство и патња дејствовали су по диктату унутрашњег набоја, природно условљавајући такав гест. Костић је своју поетску исповијест моделовао у резигнацијском кључу: *Бивши сањари / под скелетом испуњених снова*.

Они код којих се снови хировито расцвјетавају, а Костић је био један од таквих, мисле да њихова јарка боја и опојан мирис вјечито трају. Изненаде се кад од цвијета остане само сува стабљика. Не говоре ли наведени стихови да се слично дешава и са идеалима. Некад топло пригрљени, сувомразица стварности скврчила им је листове, уништила мирис. Душан Костић у овој збирци (и не само у овој), пјева о метаморфозама кроз које су прошли огранци његових снова.

Будућност се обично замишља у обрисима проведрења, а у збирци „Како ће се ово звати” назначена је као вријеме несреће. Тада нестаје онај насушни захтјев да се живи у сагласју са собом и приро-

дом. Поета то исказује у сјају пуног субјекта. Запажамо да тек кад се разуди копно ствараочевог бића, може се рачунати на евокацију дубљих доживљајних свјетова. Костић је био издашан у њиховом плету, дајући вокацији дејствене еквиваленте. Та дејственост је посебно препознатљива у сфери осјећања. Познато је да осјећање одувијек тежи да постане свијет. Дакле, један сложени значењски процес, који се, посредством имагинације, креће ка ономе што је унутра. Одатле се доживљајна гама шири ка спољњем миљеу, хватајући копчу са неизбрисивим изданцима флоре и других спасоносних феномена у природи: вјетра, кише, сунчевих просјаја, мјесечине.

Костић је познат по томе што је успјешно вршио спајање бића и природе. То је урадио и у овој збирци, која је у себи укорјенила и благу лирску полемичност, осјетивши се, на крају пута, у много чему издан. Резигнација која је на мек начин таласала осјећајне флуиде, преобазила се у горку исповједност, набијену барутом очаја: *Ријека наше ведрине и спокоја и снова / зачас се претвори у проток најмрачнији. / Као да никад нисмо живовали.*

Изрекао бих мисао да је идеал врста унутрашње ватре. Да брзо гори, да би се, кад јој понестану искре, подала самоћи пепела. Ова мијена која је прешла из стања живости у стање мировања представљала је велики изазов за пјесника. Окренула га ка патњи, која је истински извор надахнућа. С патњом се судбинскије промишља. Важно је како се поета осјећа. Русо је изричит у тврдњи да је свјесност тога чина медикаментна. Он каже: *Човјек који је највише проживио је онај ко је највише осјетио живот.* Ја бих пјесника Костића сврстао међу заговорнике ове Русоове максиме. Није ли то уједно и начин да се из ткива тако схваћеног живота извуку супстанцијалне ствари, а поезија управо хрли тамо гдје је завичај праве визије. У патњи. У самозажижању.

Костић је био обузет назначеним феноменима. Та обузетост га није никад напуштала. То је можда узнијело његову поезију до завидних творачких врхова. Патњом се није поштапао као помоћним реквизитом, што је уобичајено код многих стваралаца. Патња је њему урођена. Из ње је црпио и страст и узбуђење.

Нећемо погријешити ако кажемо да Костићева поезија лебди на крилима маште, да је дубоко лирски обојена и надахнута. С тежњом да искаже сублимни пароксизам као неку врсту творачке премоћи. Тај пароксизам је марљиво брушен. Чак и прекор или алузија у овој

збирци добијају карактер благе опомене: *Мораће опет / ведро проговорити ливада.*

Збирка „Како ће се ово звати” настала је када је пјесник био свјестан биолошког краја. Па ипак, у њој нема изразитих трагова успаничености. Костић се у њој концентрисао на оне тематске кругове које је до тада држао у зони стваралачког интереса: пролазност, смрт, пејзаж, љубав. У овој збирци дао им је визуелнију прозачност и сложенију структуралну особеност. Доживљај се исказује у стресној позицији. Поета је варира у више типова и слојева, немало погођен нашом свеукупном судбином, која је попримила облике апокалиптичке зебње. Рекао бих да је поета вјешто опредметио њену дубинску основу.

Исказујући своју мисао у магновеним валерима, Костић је препушта некој врсти историјске провјере. Вјерује да прошла историја својим моралним уздигом наткриљује вријеме смутне данашњице. Али како године теку, резигнација постаје изразитија. Она одвлачи пјесника у самоћу. Она треба да буде ослонац за лично прибирање и мир. Прибир је немоћан пред налетом опште порочности, па нас Костић подсећа на усамљени облак у небу: *Не могу ни сам да вјерујем, / да вјерујем како сам наједном толико сам, / не могу да повјерујем ни шта сам ни ко сам.*

Стихове оваквог значења може да испише само онај ко је поражен. Тај пораз поета не крије. Он му је послужио као подлога за његову свеобухватну фиксацију отуђења и зла. Портретишући их, Костић се није одрекао младићких снова ни људских наума. У томе лежи величина Костића као пјесника. Зачудо, што је био старији, његов дух је био живљи и флуиднији.

Веома је снажна свијест о ономе што *јесте*. Он то *јесте* визионира на прави начин. Са многоликом проточношћу идеја и мисли. И са језиком који те идеје и мисли опредмећује као значењске супstrate. Онај ко то оствари, омогућен му је пут до бића. До његових унутрашњих понора. Костићу је биће уточиште. Суштина и облик пјева!

Костић преко појава и предмета долази до суштине казаног. Дух који опажа, прије их препозна и артикулише. У сусрету са њима, било да је то море, врт или кутак себе, поета путем контемплативног излива колорише њихове унутрашње одсјаје. Њихова слика је, у ствари, слика душе, будући да се једно у другом огледају. То огледање представља саму суштину пјевања.

Сваку ствар коју запажамо у природи или било гдје друго, посебно осјећамо. Та посебност рефлексирана је унутарњим свијетом и разумљиво је што пјесник за пробуђено осјећање веже своју мисао. Она је његов продукт или како то есејисти обично кажу – одређење. Под одређењем подразумевамо дејство нутрених импулса, који нијесу ништа друго до поистовећење објекта и субјекта. Костићев субјект активизује се ако су га опсјеле тамнине, будући да ономотопеишу дубљу страну бића. Да ли ћемо то назвати немиром ии неком другом особином, није важно. Важно је да се иза тога рађа пјесничка слика или идеја.

И као што се рођенче криком огласи кад изиђе из утробе мајке, пјесникова мисао има сличне постулације рађања. Морски талас у Костићевом стиху рађа неку врсту тјешитељског немира. Јер све у природи има вишезначно огласје. Поета се мишљу везује за оно што садржи знакове ужитка и спознаје. Кад је ријеч о мору, молитвено су засновани. Зато су окрепљујући по својству еха.

Поету опсиједају кобне спознаје. Таквим их чине тренуци збиље, округни по врсти и појавности. Отуда толико вапајног у ткању поетских расположења. Просто стичемо утисак да их је емотивни шок ту инкорпорирао. Зато у нама застиру доживљај снажне памтљивости.

У овој постхумно објављеној збирци Костић у феномен памћења уводи компарацијске скале. Онога што се одиграло и онога што се наслућује. То је пројцирано у тамном тоналитету. У виду неког прождрљивог чудовишта. Без моћи да врати ведрину свијету. Ову збирку заправо карактерише удесност појединца и друштва у цјелини. Један посве реквијемски мизансцен!

Можемо мислити шта хоћемо, али је једно непорециво: поезију пише неспокојство духа, разумије се ако је оно у владавини доброг ствараоца. Костићево неспокојство је узнијетог значења, инвентивне рефлексије и омамљивог меланхоличног бруја. Као такво се јавља и у овој тестаментарној збирци, која је саздана од живих слика и дарежних успомена.

Костић се много ослања на прошлост и успомене. Он зна да разгрне њихово запретано огњиште и да прошлост пресели у ово вријеме. Он то чини када га плима утисака одвлачи извору давних сјећања. Рату, поратном раздобљу. Тамо, у њиховом кругу, лако се пробуди некадашња страст и узвитлају снови. Као да се ради о часовнику који биљежи оно што се осјећа. И то се упоређује са оним што је склопила садашња збиља. Склопила је много мрачног и нео-

чекиваног, грабежног, опорог, сатанског. У томе смислу индикативна је пјесма *Мрзовоља*:

По теби оре својом невидљивом ракљом. / Однекуд потајно бану, и не примјећујеш / колико си друкчији и колико си себи туђ.

Помињемо и љубавне пјесме из циклуса *Палма у твојем врту*, која се по много чему наслања на његову поезију из „Тристије”. У њему је исказана топла њежност према умрлој жени. Њоме је поета хтио да назначи да вријеме никад не пролази ако је испуњено љубављу. Мисао о љубави се јавља као зрачак сунца који прољепша јутро. Сјећање на драгу жену „прољепшало” је Костићеве прозне године. Његову самоћу која је, захваљујући сјећању, постала духом осмишљена.

Похвалу за излазак књиге *Како ће се ово звати* у оволиком обиму и овако конципирану, треба изрећи приређивачу књижевнику Велизару Бошковићу, који је дуго бдио над Костићевим стиховима, успјевши да их, из рукописне нечиткости, вјерно пренесе у штиво снажне поетске моћи и значења.

Žarko ĐUROVIĆ

SUFFERING AS THE ORIGIN OF SENSIBILITY
IN POETRY OF DUŠAN KOSTIĆ

Summary

Poet's feelings originate from suffering. They are presented in a very frequent form, elegically and lyrically crystalised. Nature has a special role in forming the „soft” moods. Everything else attains the character of alienation, to which we pay a dear tribute. In his poems the poet speaks about the forms in which the alienation occurs and about the consequences it brings. The verses have an overtone of deep resignation, immanent to the poet back from his young man's age. With the elapse of years his resignation increases, what is evident in his posthumously published collection of poetry „How Will This Be Called”

Драган Карацић, *Траг тачке*, 30 x 30, комб. техника, 2006.